

1.04 Strokovni članek

UDK 930.25:654.197(497.4)

UDK 654.197(497.4):61

Prejeto: 29. 9. 2018

Živa dediščina – filmski zapisi o medicini v arhivu TV Slovenija

JOŽICA HAFNER

arhivistka raziskovalka

TV Slovenija – Služba za arhiviranje in dokumentacijo

Kolodvorska 2–4, SI-1000 Ljubljana

e-pošta: jozica.hafner@rtvslo.si

Izvleček

Arhiv Televizije Slovenija je bil ustanovljen istočasno kot sama TV, ki je začela svoj redni program oddajati leta 1958 in odtlej hrani gradivo na različnih nosilcih: filmskem traku, magnetoskopskih trakovih, analognih in digitalnih kasetah, hrani tudi fotografije in tekstovno gradivo vseh oddaj, v današnjem času pa gradivo v digitalni obliki na strežnikih. Medicina je že od vsega začetka zastopana v TV-programu kot stroka, znanost, ki naj gledalca poučuje, informira, ozavešča; hranimo pa tudi oddaje in prispevke o različnih zdravstvenih ustanovah, njihovi dejavnosti, organiziranosti, težavah, pa portrete uglednih zdravstvenih delavcev, njihove dosežke ali uspehe slovenske medicine nasploh. TV Slovenija pa je v svoj program uvrščala tudi tuje dokumentarne oddaje in prispevke s področja medicine, saj so tudi tuje agencije redno pošiljale prispevke o medicinskih dosežkih po svetu, odkritjih ali problemih na tem področju.

Abstract

LIVING HERITAGE - FILM RECORDINGS ON MEDICINE
IN THE ARCHIVES OF TV SLOVENIA

The archives of TV Slovenia were established at the same time as Television in Slovenia itself. Its regular programme first broadcasted in 1958 and has been keeping archives on various media from then on: film, magnetic tapes, analogue and digital tapes, photographs as well, text material of all programmes, and nowadays material in a digital form on servers. Since the beginning, medicine has been present in the TV programme, as a profession, science that should teach, inform and raise awareness; archives also keep programmes about various health care institutions, their activities, organisation, problems, portraits of respected healthcare workers, their achievements, as well as success of Slovenian medicine in general. In its programme, TV Slovenia also included foreign documentary films and programmes in medicine, because foreign agencies have been regularly sending programmes about medicine achievements all over the world, discoveries or problems regarding the field of medicine.

Ključne besede:

arhivi,
zgodovina
televizije,
medicina,
TV-program,
zdravstvene
organizacije
Abstract

Key-words:

archives,
history of
television,
medicine,
TV programme,
health
organizations

Predstavitev arhiva TV Slovenija¹

Arhiv Televizije Slovenija je bil ustanovljen istočasno kot sama televizija. Če torej ne štejemo eksperimentalnih oddaj iz leta 1957, obstaja od oktobra 1958, ko je začela redno predvajati svoje oddaje.

Odtlej hranimo vse gradivo lastne produkcije na različnih nosilcih. Starejše gradivo hranimo na AV-zapisu: filmskem traku, magnetoskopskih trakovih, analognih in digitalnih kasetah, hranimo pa tudi fotografije in tekstovno gradivo (sinopsi, poročila, snemalne knjige, scenariji ...); v današnjem času arhiviramo oddaje v digitalni obliki na strežnikih. Vse gradivo naj bi bilo hitro in enostavno dostopno uporabnikom, predvsem našim avtorjem in novinarjem, saj z njim praviloma ponazorijo in obogatijo svoje prispevke in oddaje.

Arhiviramo oddaje v lastni produkciji vseh uredništev: informativnega, kulturno-umetniškega, športnega, razvedrilnega in seveda izobraževalnega, kamor sodijo tudi oddaje o medicini. Ker se je televizija uveljavila kot nov in pomemben medij, lahko v Kroniki RTV glede njenega mota preberemo: »*TV program mora biti odraz našega življenja in naše stvarnosti in mora v čim večji meri posredovati kulturne vrednote, ki so na voljo prebivalcem republiškega centra tj. Ljubljane, čim širšemu krogu prebivalcev.*«²

Če izrazimo v številkah, v TV-arhivu danes hranimo:

- 170 tisoč enot pisnega gradiva (srajčke, snemalne knjige, teksti, dialog liste, scenosledi – tudi zelo pomembno za oddaje, kjer se razen teksta ni ohranilo nič drugega) za domače in nekatere tuje oddaje; pisne srajčke, ukinjene konec leta 2013, zdaj elektronske;
- KF – gradivo na filmskem traku: 16.100 filmov (oddaje, prispevki, do l. 1968 tudi TV-obzornik);
- KF D – 5501 prispevek na filmskem traku: za *TV Dnevnik*, *Obzornik*, *Zrno ...*;
- v0KF – 7757 oddaj, prispevkov – surovo, nemontirano gradivo na filmskem traku (zelo iskano), tudi prispevki tujih agencij: *Visnews*, *UPI*, *Spiegel*, ruske, poljske, francoske in druge, ki so pošiljale gradivo od začetka TV;
- VKA D – 8500 dnevnoinformativnih oddaj na kasetah (*TV Dnevnik*, *Poročila*, *Odmevi* – do marca 1990 le nekateri prispevki, potem v celoti v dogovoru z odgovornim urednikom in direktorjem TV) in še 77 oddaj *Slovenske kronike* ter *Pozdrav Sloveniji*;
- MGS – 26.451 arhiviranih oddaj vseh uredništev na kasetah (SP, digitalne, IMX, HD);
- VKA – 4500 arhiviranih oddaj vseh uredništev na kasetah;
- 0VKA – 11.665 kaset z neobjavljenim gradivom in prispevki tujih agencij (*Visnews*, *Reuters*, *Spiegel*, *Deutsche Welle*, *Japan Video Topic*, *Swiss World ...*);
- PAM – 2770 presnetih enocolskih magnetoskopov (od leta 1965 do 1989; dragoceno gradivo, ki so ga začeli presnemavati na SP-kasete in arhivirati leta 1991 (prej v domeni posameznih uredništev, dosti brisanega);
- VPR – 10 tisoč enocolskih trakov, arhiviranih in presnetih na kasete približno četrtina;
- FNF – 9327 fotonegativi lajkaformat: izjemno dragocena zbirka fotografij od začetka TV (tudi oddaje, ki niso ohranjene, se lahko s pomočjo teksta in fotografij rekonstruirajo);
- FNF 6 – 3127 fotonegativov formata 6 x 6, tudi iz začetkov TV.

¹ Prispevek je nastal v okviru prve tematske številke publikacije Arhivi v letu 2018 (letnik 41, št. 1), ki je imela naslov *Ustvarjalci, skrbniki in uporabniki arhivskega gradiva zdravstvu na Slovenskem*. Ker žal spomladi ni ugledal luči sveta, ga objavljamo v drugi številki letošnjega letnika.

² Zorn: *Kronika RTV Ljubljana*, 1957.

Tudi če oddaja ni ohranjena (v živo, brisana), jo lahko rekonstruiramo s pomočjo teksta, tudi fotografij (primer – prispevek v TVD). Hranimo namreč tudi prispevke, celo oddaje tuje produkcije, saj so vrsto let, še posebej pa ob nastanku naše TV, tuje agencije pošiljale svoje prispevke: *Visnews – Reuters*, *Sovjetska TV*, *BCINA*, *UPTIN*, *USIS*, francoska, švicarska, japonska TV, vzhodno- in zahodnonemška DW, poljska in druge. Skoraj 50 let smo arhivirali novice agencije Visnews, danes Reuters, s katerimi smo širšo javnost seznanjali s političnim, gospodarskim, kulturnim dogajanjem po svetu in dosežki na področju znanosti, tudi medicine.

V zadnjih letih (pravzaprav od leta 2013) arhiviramo digitalne zapise, ki jih hranimo na strežniku ali v naši knjižnici LTO.

Leta 2015 smo začeli digitalizirati filmsko gradivo, praksa bo pokazala, katere so prioritete na tem področju. Izkazalo se je, da so analogne kasete v precej slabem stanju – na njih so pomembni zapisi, oddaje iz obdobja razpada Jugoslavije in ključni dogodki iz časa slovenske osamosvojitve: prve volitve, plebiscit leta 1990, vojna za Slovenijo in priznanje.

Način arhiviranja

Ko je oddaja končana, posneta in predvajana, prinese navadno tajnica režije ali sam avtor v TV-arhiv vse gradivo, ki obsega: nosilec (KF, VKA, strežnik) in tekstovni del (poročilo s tehničnimi podatki, tekst, sinopsis, scenosled, scenarij, snemalna knjiga, dialog lista). Arhivist, ki gradivo prevzame, označi nosilec z zaporedno številko, oddajo ali prispevek pogleda, iz tekstovnega dela pa razbere vse podatke, da lahko napravi kratek povzetek. V zadnjem času, ko arhiviramo v digitalni obliki, dobimo vse podatke na strežniku, kjer prav tako popišemo vsebino, pravzaprav vse pomembne kadre. Identifikacija gradiva, ki nima podatkov in smo ga pridobili od zunanjih sodelavcev ali iz ukinjenega filmskega laboratorija (npr.: ginekološka operacija prof. dr. Franca Novaka). Vse naj bi bilo hitro in enostavno dostopno uporabnikom, predvsem našim avtorjem in novinarjem, saj z gradivom navadno ponazorijo in obogatijo svoje prispevke in oddaje.

Klasifikacija

Gradivo razvrščamo po lastnem klasifikacijskem sistemu vsebin– šifrah; Sistem je razdeljen na področja, ki ga naša TV pokriva, na notranjo in zunanjo problematiko, skratka vse dogajanje doma in po svetu. Notranja problematika obsega področja: politika, gospodarstvo, kultura, znanost, tehnika, šport, mednarodna pa ista področja po vseh državah sveta, pa tudi različne mednarodne organizacije po svetu in posameznih celinah. Gradivo lahko iščemo po tej klasifikaciji in po kraju, datumu (kronološko), osebah ... Omogočeno je torej več načinov iskanja zelenega gradiva. Tak način od leta 1989 uporabljamo tudi pri računalniškem sistemu arhiviranja in ga še nadaljujemo, čeprav naši strokovnjaki informacijsko tehnologijo niso ravno navdušeni.

Že ob samem začetku je bil eden osnovnih poslanstev TV, da gledalca izobražuje in mu širi obzorja in prav zato je tudi medicina že od vsega začetka zastopana v TV-programu kot stroka, znanost, ki naj gledalca poučuje, informira, ozavešča; hranimo pa tudi oddaje in prispevke o različnih zdravstvenih ustanovah, njihovi dejavnosti, organiziranosti, tudi zdravstvenih težavah, pa portrete uglednih zdravstvenih delavcev, njihove dosežke ali uspehe slovenske medicine nasploh. TV Slovenija je v svoj program uvrščala tudi tuje dokumentarne oddaje in prispevke s področja medicine. Medicina je v našem arhivu klasificirana na dva načina: Najprej so oddaje in prispevki razvrščeni pod šifro N 10, kamor sodi problematika s področja zdravstva v Sloveniji (prej v Jugoslaviji); medicina kot znanost pa je razvrščena pod šifro N 35/18.

Primer:

- N 10 ZDRAVSTVO – splošno, kakovost življenja
- N 10/1 zdravstvene organizacije, društva (zdravniške zbornice, kongresi, društva)
- N 10/2 zdravstvene ustanove – splošno (zakonodaja, načrti)
- N 10/2/1 bolnišnice, zdravstveni domovi, ambulate (organizacija, kadri, gradnje)
- N 10/2/2 zdravilišča (ureditev, ponudba, zdravljenja)
- N 10/2/3 lekarne, tudi zasebne
- N 10/2/4 zasebno zdravstvo
- N 10/3 javna higiena, sanitarna inšpekcija
- N 10/4 zaščita matere in otroka (zdravstvena), otroške jasli šolske kuhinje
- N 10/5 množične in nalezljive bolezni (tudi AIDS), alkoholizem, mamila, kajenje – samo v Sloveniji (poročanja o različnih nalezljivih boleznih, učinkovitost cepljenja)
- N 10/6 zobozdravstvo
- N 10/6/1 zasebno zobozdravstvo – od 1. 9. 1994
- Medicina kot znanost spada pod 35/18 (ločeno od npr. psihologije)
- N 35/18 medicina, stomatologija, farmacevtika, psihiatrija
- N 35/18/1 alternativna medicina

Tudi zdravstvo v posameznih državah ima svojo klasifikacijsko oznako, prav tako kot mednarodne zdravstvene organizacije, npr.:

Z3 WHO (World health organization) – razširjenost različnih bolezni po svetu, zdravniki brez meja, bolezni in zdravstvo na vojnih območjih, epidemije (ebola, ptičja gripa, AIDS), biološko in kemično orožje

XYZ (ime države) 8/10 – medicina, skrb za zdravje in zdravstvene ustanove, epidemije

Posebej so opredeljeni socialna politika, zdravstveno zavarovanje, invalidi, ostareli in otroci.

Vrste oddaj s področja medicine in zdravstva

Oddaje in tudi prispevki, nastali v lastni produkciji TV Slovenija, so poskušali prikazati delo medicinskega osebja, dosežke na področju zdravljenja različnih bolezni, še posebej tistih, ki so izjemno razširjene (rak), pa tudi novih, ki so se pojavile, npr. AIDS v začetku 80. let; poročali so o prvi umetni oploditvi na svetu in v Sloveniji, uspehih plastične kirurgije in drugih področij. Predstavili so nove aparature, ki so jih razvijali na naših inštitutih, njihovo uporabo in pomoč pri diagnosticiranju. Gledalci so se lahko seznanili s problematiko zdravstvenih zavodov, kot je pomanjkanje prostorov, gradnja novih bolnišnic, oddelkov, zdravstvenih domov, pa kako je organizirana zdravstvena oskrba odraslih, otrok, invalidov, ostarelih ...

- *Prispevki:* Največkrat v dnevnoinformativnih oddajah, kot so TV Dnevnik, TV Obzornik, ki jih lahko spremljate še danes; žal so zdaj pogostejše teme različne afere v zdravstvu (zdravniške napake, tožbe, korupcija, stavke, žilne opornice, operacijske mize ...), medtem ko v starejših prispevkih spremljamo dosežke v sami stroki, pa tudi na področju organiziranosti zdravstva.

Prvi samostojni prispevki na filmskem traku iz leta 1958: Železna pljuča in drugi medicinski aparati s podobnim učinkom, Novi materiali za umetne žile, nova očala (prispevek tuje agencije).

- *Prenosi*: Ti so bili najpogostejši predvsem v prvih letih TV, zdaj jih skoraj ni več. Seveda je zdaj v prvem planu etični kodeks, temu je novinarstvo in poročanje zavezano, še zlasti na področju zdravstva, saj mora spoštovati vrednote gledalcev, zasebnost itd. Redni TV-program se je uradno začel oktobra 1958, 3. oktobra pa so predstavili prvo oddajo s področja medicine, in sicer Operacijo kolka.

Dosežke na področju medicine, domače in tuje, predvsem diagnosticiranja in novih tehnologij, so predstavljali v oddajah *Po sledih napredka*, *Spekter*, *Spoznano neznano*, *Znanost in mi*.

- *Ciklusi oddaj*, kjer so sodelovali domači strokovnjaki; npr.: *Dosežki slovenske kirurgije*, *Kvaliteta življenja*, *Čustva*, *Človek za človeka*, *Od refleksa do logike*, *Psihoterapija*, *Skrivnost življenja*, *Sodobna medicina*, *Nalezljive bolezni*, *Možgani*, *Zobozdravstvo*, *Spolne bolezni niso zatrte*, *Veliki dosežki slovenske kirurgije*, *Volja je pot – alkohol*, *Zdravilne vode ...*
- *Svetovalne oddaje in serije*, ki so gledalcem posredovale nasvete, kot so: *Nega bolnika na domu*, *Da ne bi bolelo* (najobširnejša in najdlje trajajoča – od 1987 do 1997, tj. 10 let), *Prva pomoč*, *Dietna prehrana*, *Zdravila – človekov prijatelj ali sovražnik*, *Recept za zdravo življenje*, *Zdravo življenje*, *Otrok in zdravje*, *Otroške nalezljive bolezni*, *Spolna vzgoja in bolezni*, *Študij na univerzi – medicina*, *Pred izbiro poklica – poklici v zdravstvu*, *V temnem okraju (zasvojenosti)*, *Prehrana dojenčka ...*
- *Tuje oddaje in serije*: *Človekovo telo*, nemška serija, ki je nazorno predstavila delovanje posameznih organov; *Zgodovina medicine*, prav tako nemška oddaja, in številne tematske oddaje o sodobnih tegobah in boleznih človeštva, nešteti prispevki tujih agencij, ki smo jih vključevali v svoje oddaje (o zdravljenju rakavih obolenj, odkritjih na področju diagnostike, tehnike – ultrazvok, magnetna resonanca, računalniška tomografija, laserski in laparoskopski posegi itd.).

Našteli bi lahko posamezne tematske in portretne oddaje, prispevke in reportaže o naših zdravstvenih ustanovah, njihovem razvoju, novogradnjah (npr. Stanko Kristl – arhitekt Uni-

Snemanje operacije srca, 1960.
Vir: Arhiv TV Slovenija.

Snemanje oddaje *Otrok in zdravje*: Zlatenica, 1967.
Vir: Arhiv TV Slovenija.

verzitetnega kliničnega centra in vsa kronologija o tem), Intervju – pogovori z znanimi domačimi in tujimi zdravstvenimi delavci (prof. dr. Andrej O. Župančič, dr. Viktor Frankl, dr. Janez in Lev Milčinski in drugi).

Oddaj, ki danes govorijo o zdravstvu in medicini, ni prav veliko, pravzaprav jih je veliko manj kot jih je bilo prejšnja desetletja. V oddajah Turbulenca, Ugriznimo znanost, pa tudi Polnočni klub voditelji odpirajo nekatere manj znane, včasih tudi kočljive teme, pa tudi aktualna vprašanja, ki so precej drugačna od nekdanjih. Tudi tuje dokumentarne oddaje, ki jih TV Slovenija izbira in predvaja, govorijo o aktualnih temah, navadno o provokativnih vprašanjih s področja medicine (alternativa, homeopatija, parapsihologija, farmacevtska industrija in njena zavajanja ...). Še vedno pa izpolnjuje svoje poslanstvo nacionalnega medija. Kako dolgo še?

Zaključek

Televizija je v svojih šestdesetih letih opravila izjemno pomembno vlogo na področju medicine ravno zaradi tega neposrednega stika z gledalcem. Če pomislimo na prva leta njenega delovanja, je z besedo in predvsem sliko prinesla ne le zanimivosti, temveč v veliki meri ljudi poučila o medicini. Lahko rečemo, da je odigrala tudi interaktivno vlogo, saj so zlasti v svetovalnih oddajah lahko gledalci sodelovali z vprašanji in pobudami. Kot opažamo, smo imeli v prvih desetletjih veliko več oddaj s tega področja, več gostov strokovnjakov, intenzivneje smo spremljali dognanja in razvoj. Seveda je dandanes na voljo ogromno drugačnih, modernejših načinov informiranja, predvsem splet in različna družbena omrežja. Je pa lahko to dvorezen meč, saj si ljudje zaradi različnih informacij, ki si jih sami poiščejo, tudi po svoje razlagajo različne bolezni, lastne težave. Še posebej je to opazno med mladimi, ki jih televizija v klasičnem smislu seveda ne pritegne, mogoče le njeni spletni portali. Vse gradivo o medicini, ki ga hrani naš arhiv, naj bi bilo hitro in enostavno dostopno uporabnikom, predvsem našim avtorjem in novinarjem, saj z njim navadno ponazorijo in obogatijo svoje prispevke in oddaje, pa seveda tudi zunanjim raziskovalcem. Ne samo da bi tako lahko preučevali medicino, njen razvoj, napredek, zdravstvene ustanove doma in po svetu, arhiv TV je tudi odraz več kot polstoletnega dogajanja na tem področju. Vpogled v domače in tuje oddaje ali prispevke s področja medicine pokaže več kot zanimiv spekter različnih znanstvenih, tehničnih in tudi etičnih prizadevanj, ki so veliko pomenile za človeka.

VIRI IN LITERATURA

LITERATURA

Zorn, Jože: *Kronika RTV Ljubljana, 1956-1968* [rokopis]. Muzejska zbirka RTV Ljubljana.

SUMMARY

LIVING HERITAGE - FILM RECORDINGS ON MEDICINE IN THE ARCHIVES OF TV SLOVENIA

Television has played an extremely important role in the field of medicine in its sixty years of broadcasting, precisely because of the direct contact with viewers. As far as its first years of working are concerned, it had not only transmitted interesting facts through words and picture, but also to a great extent a certain degree of knowledge in the field of medicine among people. It is said that it has also played an interactive role, because especially in counselling programmes viewers could participate by asking questions and take an initiative to propose a certain topic. It has been noticed that in the first decades there were many more programmes regarding this topic, more guests, experts, discoveries and development were of a greater importance. Nowadays, of course, a lot of various, more modern ways of informing are available, predominantly internet and different social networks. This can also be a double-edged sword, because people who look for information by themselves, can explain different diseases and problems in their own ways. This is especially seen among the youth who are not attracted to television in a classic sense, but perhaps only to its portals. All material on medicine that is kept in our archives should be quickly and easily accessible to users, mainly to our authors and journalists, so that they can illustrate and improve their programmes, and of course also to external researchers. Not only that we can study medicine, its development, progress, health care institutions here and around the world in such a way - The TV archives are also the reflection of more than a half-century old actions in this field. An insight into local and foreign programmes regarding medicine shows more than an interesting spectrum of various scientific, technical and also ethical efforts that were of a great meaning to human.